

Un any per conèixer millor Àngel Ruiz i Pablo

Pilar Vinent Barceló
Servei de Política Lingüística
i Cultura Popular

El Consell Insular de Menorca ha declarat el 2015 Any Àngel Ruiz i Pablo, en complir-se cent cinquanta anys del seu naixement, amb l'objectiu de difondre la seva obra entre les noves generacions de menorquins i menorquines.

La immensa majoria coneixem aquest escriptor menorquí per la seva novel·leta *Viatge tràgic de l'amo en Xec de s'Ullastrar* (1927), un relat satíric i entranyable, amb un punt tràgic i sentimental, sobre les peripècies d'un pagès ciutadellenc dins una ciutat gran com és Barcelona. ¿Qui no ha utilitzat en algun moment la frase feta extreta del final d'aquesta obra que diu «s'operació ha anat bé, però madona és morta» per referir-se a un afer que no ha sortit del tot bé? A més, l'adaptació teatral que Frederic Erdozaín va fer de la novel·la ha estat prou representada i ha tingut prou recorregut per tots els municipis de l'illa des del 1961.

Tanmateix, l'abast de la seva obra literària i la projecció cultural d'Àngel Ruiz i Pablo van molt més enllà d'aquesta obra de caràcter marcadament costumista, i és per aquest motiu que està més que justificat dedicar un any a revifar dins la memòria col·lectiva la seva extensa producció, que abasta gèneres tan diferents com la novel·la, la poesia o l'assaig, així com la seva contribució a recuperar el català com a llengua de cultura i de creació literària. Comencem, idò, a conèixer una mica millor qui era i què va fer el nostre protagonista.

Àngel Ruiz i Pablo va néixer a Menorca, al poble des Castell, el 26 de gener de 1865 i va morir a Barcelona el 16 de novembre de 1927. De ben jove ja es decantà per conrear l'art de la literatura, tant en castellà, llengua dominant en la cultura de l'època, com en català, la llengua de la terra on va néixer i va créixer.

Primer va treballar en una impremta de Maó, i més tard com a empleat del Banc de Maó, feina que va fer que es traslladés a viure a Ciutadella a partir de 1889, quan es va casar, per tal de dirigir el Foment Agrícola i Industrial de Ciutadella, que era una delegació del Banc de Maó. Va tenir onze fills.

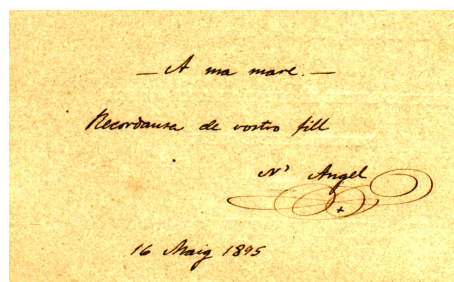
L'any 1911, arran de la crisi econòmica i el crac bancari que va conèixer l'illa, Ruiz i Pablo es va veure implicat en la fallida de l'entitat que dirigia i va haver d'abandonar Menorca per anar a residir a Barcelona. Tot i que finalment va ser exculpat de tota responsabilitat en la fallida del Foment Agrícola i Industrial i del Banc de Maó, mai més no va tornar a Menorca i va viure a Barcelona fins que morí. Les seves despulles reposen al cementiri de Sant Genís dels Agudells, on pocs mesos després de morir alguns intel·lectuals de Menorca dipositaren terra de l'illa sobre la seva tomba.

La seva trajectòria en el món de les lletres la va iniciar escrivint articles per als rotatius insulars com el diari maonès *El Liberal* o *El Vigía Católico*, de Ciutadella. Si bé escriu les seves primeres obres en castellà —*Poesías* (1886), *Tipos y costumbres de mi tierra* (1888), *Doce días en Mallorca* (1892), *Oro y escorias* (1892)— i fins al 1895 no publica el primer llibre íntegrament en català (*Per fer gana*), val a dir que els seus coneixements i el seu interès per la llengua i la literatura catalanes són anteriors a aquesta data. Prova d'açò és que, a *Poesías*, ja inclou cinc poemes en català, i a *Doce días en Mallorca* cita autors com Aribau, Costa i Llobera, Ramon Llull, i parla de la seva amistat amb Joan Alcover, amb el qual s'escrivien cartes assíduament.

Tot i que generacionalment no pertany al grup d'escriptors menorquins més representatius del moviment de ressorgiment de la cultura catalana conegut com la RENAIXENÇA, com són Josep M. Quadrado, Josep Miquel Guàrdia i Miquel Eugeni Caimaris, sí que participa d'aquest moviment en el sentit de voler recuperar l'ús de la llengua pròpia en els registres no orals, i concretament com a llengua de creació literària. Així ho manifestava ja el 1895 en la introducció del seu recull d'articles costumistes titulat *Per fer gana*, quan diu:

Aquesta caldereta d'articles menorquins és sa primera, en es seu gènere, que s'ha aguiat a Menorca. He provat de fer-la amb totes ses regles de s'art: poc suc, coenteta i variada en lo que hi ha de donar es gust. I l'he batiada amb es títol de *Per fer gana*, per moltes raons: perquè voldria que obrigués ses ganes de voler llegir es menorquí; perquè donaria qualche cosa perquè fes gana d'escriure'l; perquè no tenc es propòsit d'embafar ningú, i perquè si tot açò aconseguesc, no faltaran altres cuiners amb més arts que jo qui mos donaran qualche arròs de la terra qui tengui verdadera substància.¹

I és que, des d'una posició conservadora i catòlica, era un ferm defensor de la descentralització política i administrativa i del regionalisme en tots els vessants: polític, legislatiu, econòmic, administratiu i cultural, la qual cosa inclou la salvaguarda de les llengües, els costums i les tradicions pròpies de cada territori.

Dedicatòria a sa mare en la primera edició de *Per fer gana*

En aquesta mateixa línia, cal destacar que va ser col·laborador de l'Obra del Diccionari d'Antoni M. Alcover, amb qui també va mantenir correspondència, i que uns anys més tard, el mes d'octubre de 1906, va participar en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que es va celebrar a Barcelona amb l'objectiu d'assentar les bases per a l'elaboració de la gramàtica catalana. Ell hi va presentar una comunicació titulada «Rastre que van deixar en el llenguatge menorquí les dominacions ingleses», en la qual es mostra clarament convençut de la unitat lingüística del català i insisteix en la necessitat de revitalitzar la llengua pròpia, com podem llegir en la cita següent:

Han seguit, per tant, a Menorca, el mateix procés que a tota terra catalana, la decadència i desnaturalització de la llengua dels nostres avis, i per això mateix me consider excusat de parlar-vos sobre aquest tema, que tots sabeu bé de cor.

[...] som vengut per contribuir amb mon dèbil esforç al poderós esforç de tots vosaltres per donar a nostra llengua unitat, per desembarassar-la de forasterismes, per purificar-la de tot lo que puga deslluir-la [...].

D'altra banda, com a bon exponent de la Renaixença, també s'apunta en l'obra poètica d'Àngel Ruiz i Pablo la influència del romanticisme, amb la temàtica pròpia dels Jocs Florals (pàtria, fe i amor) i dels poetes Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Precisament

¹ Pel que fa a l'ortografia de les cites textuales incloses en aquest article, cal tenir en compte que les Normes ortogràfiques de la llengua catalana no es van fixar fins al 1913.

fou a partir de la relació amb aquest darrer que va eixamplar els referents de la seva poesia fins donar a impremta, el 1911, el volum *Poesies*, ja íntegrament en català, amb poemes patriòtics com «Lo talaiot», «Menorca», «Pàtria», «La nova pàtria» o «Al bisbe Comes», del qual transcrivim aquest fragment que reflecteix a la perfecció la seva idea sobre la llengua i la identitat dels menorquins.

Benvingut siau, lo Bisbe;
benvingut a nostres llars;
la gran pàtria catalana
per Menorca haveu deixat;
mes no us pesi la vinguda,
ben segur no us pesarà,
que no haveu mutat de pàtria;
sols haveu mutat de llar.

Aquí hi trobareu la llengua
d'En Llull i N'Aussias March;
aquí, com a Catalunya,
som néts dels almogàvers;
en nostre escut també hi lluen
les quatre barres de sang.

Tanmateix, com hem dit més amunt, Ruiz i Pablo estava generacionalment allunyat dels escriptors de la Renaixença, de manera que la seva obra narrativa se situa, en un primer moment, entre el costumisme de *Per fer gana* i el realisme de novel·les com l'autobiogràfica *Oro y escorias*; tot i a les acaballes de la seva primera etapa com a escriptor, el final de la qual vindria marcat pel seu establiment a Barcelona (1911), s'apropa a la narrativa modernista més rural i tràgica amb la novel·leta *Del cor de la terra*, que narra la lluita fins a la mort de dos homes del camp, totalment antagònics, per l'amor de Margalida. Llorenç Riber i Màrius Verdaguer qualificaren aquesta novel·la d'obra mestra, i la premsa barcelonina de l'època també se'n va fer ressò, destacant-ne l'alè èpic i la força descriptiva de les escenes de la festa i del final tràgic. Així, considerada per algunes veus com un veritable joiell literari, *Del cor de la terra* ocupa un lloc destacat en la història literària de Menorca.

Portada de l'edició de la novel·la que en va fer l'Ajuntament de Ciutadella el 2010

En la segona etapa (1911-1927), establert ja a Barcelona, treballa com a redactor de *La Vanguardia*, i col·labora en altres diaris com *ABC*, *El Debate* i *El Figaro* de Madrid. A més, reprèn la seva producció novel·lística i el 1919 el trobam entre els promotors i com a mantenidor dels Jocs Florals. En castellà, escriu obres adreçades a un públic més ampli, amb una clara voluntat de professionalitzar-se, i en la majoria de les quals Menorca és la seva font d'inspiració, com *El último hidalgo* (1922), *La Nevatilla* (1917), *Las metamorfosis de un erudito* (1918) o *El final de una leyenda* (1922), que fins i tot es va dur a la gran pantalla. En aquestes novel·les destaquen el seu sentit de l'observació i l'anàlisi psicològica més pròpia de la narrativa moderna.

Un altre vessant de Ruiz i Pablo en aquest moment de la seva trajectòria és el de traductor d'obres de diferents llengües al castellà. Així, tradueix obres del català Narcís Oller, dels escriptors britànics Darrel Figgis o Charles J. Louis Gilson, i dels francesos Paul Bourget, Pierre de Nolhac o Marie Reynès Monalur, entre altres.

El Consell Insular de Menorca dedicarà el 2015 a recordar la figura i l'obra d'Àngel Ruiz i Pablo

Pel que fa a les narracions en català d'aquesta etapa, la més coneguda de les quals és *Viatge tràgic de l'amo en Xec de s'Ullastrar*, juntament amb altres escrits en pla que publica a la revista *Catalana*, cal destacar que en elles recupera el vessant costumista més dialectal, ja present a *Per fer gana*. En aquests textos fa servir un llenguatge ple d'enginy, caracteritzat per l'ús de modismes populars, frases fetes, dialectalismes com l'article salat o els pronoms en forma plena, i fins i tot castellanismes; recursos tots ells que utilitza intencionadament amb el propòsit de reflectir al màxim la parla oral del seu temps. D'altra banda, en textos en llengua catalana però d'una major perspectiva i consciència literària, com poden ser els seus discursos, les poesies o la novel·la de la primera etapa *Del cor de la terra*, utilitza sense vacil·lacions l'article literari i hi trobam un llenguatge més culte i molt més acurat.

Fet aquest repàs per la seva singladura, podem afirmar que la literatura de Menorca del tombant dels segles XIX i XX troba en Àngel Ruiz i Pablo el seu millor representant, i per aquest motiu és important difondre la seva producció literària a través de totes les activitats que vestiran aquest 2015, com ara conferències, exposicions, rutes literàries, unitats didàctiques sobre l'escriptor, representacions teatrals, reedicions d'algunes de les seves obres o la publicació d'alguna obra inèdita, només per enumerar-ne algunes; activitats que ens ajudaran a conèixer més a fons qui era i què va fer aquesta figura de les lletres menorquines.